

Нагрибельна І. А.

УДК 378.147:371.1'8

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано засоби підвищення фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення курсу “Методика навчання української мови” шляхом самостійної навчальної діяльності. Проаналізовано ефективні шляхи її впровадження в навчальному процесі педагогічних факультетів.

Ключові слова: лінгводидактична підготовка, самостійна робота, форми та види самостійної роботи, якість професійної підготовки.

В статье проанализированы средства повышения профессиональной подготовки будущих учителей младшей школы в процессе изучения курса “Методика обучения украинскому языку” путем самостоятельной учебной деятельности. Проанализированы эффективные способы её внедрения в учебном процессе на педагогических факультетах.

Ключевые слова: лингводидактическая подготовка, самостоятельная работа, формы и виды самостоятельной работы, качество профессиональной подготовки.

The article represents an application of professional training of future primary school specialists.

Key words: linguistic-didactic training, independent work, quality of professional training.

Необхідність модернізації шкільної мовної освіти, і початкової в тому числі, пояснюється тим, що останнім часом відбувся помітний розрив між її змістом, рівнем мовленнєвого розвитку молодших школярів і методичною підготовкою вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах II–IV рівнів акредитації.

Якісна підготовка майбутнього вчителя в контексті його мовної і мовленнєво-методичної підготовки виходить на рівень базової професійної компетентності, оскільки вона безпосередньо корелює з мовленнєвими вміннями застосовувати інтерактивні методи навчання.

Актуальність репрезентованого матеріалу зумовлена тим, що вимоги освітнього європейського простору, до якого спрямована українська освіта, передбачають посилення ролі самостійної підготовки майбутнього фахівця. Тому предметом дослідження є самостійна лінгводидактична підготовка майбутніх учителів початкової школи. Окремі аспекти означеної проблеми знайшли своє відображення в науково-методичній літературі.

Аналіз основних досліджень і публікацій свідчить, що проблему самостійної роботи досліджено вченими різнопланово:

- визначення наукових засад самостійної роботи (А. Алексюк, В. Бондар, В. Буряк, В. Мороз, та ін.);
- аналіз психологічної готовності індивіда до самостійної роботи як вищої форми навчальної діяльності (А. Вербицький, К. Дурай-Новакова, І. Зимня та ін.);
- з'ясування ролі самостійної роботи в процесі розвитку творчих здібностей студентів (І. Богданова, Н. Кривенко, Н. Лукінова, В. Мороз, С. Ягельська та ін.);
- лінгвістичні та лінгводидактичні засади самостійної роботи у професійній підготовці вчителів загалом та початкової школи зокрема (М. Вашуленко, Т. Донченко, І. Дроздова, М. Пентилюк, О. Попова та ін.);
- дослідження організації самостійної роботи, її структури та форм реалізації (В. Андреев, Т. Донченко, П. Підкасистий та ін.);
- аргументація підвищення якості самостійного навчання в умовах інформаційного середовища (Н. Бойко, А. Елізаров, О. Жуков та ін.).

Безсумнівно, усі виділені науково-методичні джерела дають практичні рекомендації для ефективного впровадження самостійної роботи в навчальний процес вищих навчальних закладів, однак розглядають цю проблему в основному побіжно.

Виокремлення невирішених аспектів означеної проблеми вимагає аналізу ефективних засобів впровадження самостійної навчальної діяльності в систему лінгвістичної та лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті полягає у визначенні ролі самостійної навчальної діяльності у фаховій підготовці вчителя молодших класів до навчання української мови.

Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які вони здійснюють на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. Вона є завершальним етапом розв’язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних заняттях. Адже знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові та практичні зусилля.

Самостійна робота студентів сприяє формуванню самостійності, ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності. Важливим завданням викладача вищого навчального закладу є правильна організація самостійної роботи, забезпечення умов успішного її перебігу, що передбачає не лише базову, наукову, а й відповідну педагогічну його підготовку, вміння педагогічно доцільно активізувати пізнавальні сили студентів у навчальному процесі [4, с. 18].

Щоб самостійна робота давала хороші результати, її необхідно планувати і організовувати у поєднанні з іншими формами навчання. Вирішальним у цьому є ретельний добір викладачами і кафедрою змісту та обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами.

Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачено, що самостійна робота студентів має становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Така кількість годин дає змогу розвивати пізнавальну активність, формувати самостійність як рису особистості, здатність до творчого розв’язання сучасних виробничих завдань, уміння приймати рішення.

Система керівництва індивідуальною самостійною роботою студентів охоплює: чітке її планування, детальне продумування її організування, безпосереднє або опосередковане керівництво з боку викладача, систематичний контроль за поетапними і кінцевими результатами самостійної роботи студентів, оперативне доведення до відома студентів оцінки результатів їх самостійної роботи і внесення відповідних корективів у її організування.

Самостійну роботу студентів класифікують за різними критеріями.

1. З огляду на місце і час проведення, характер керівництва нею з боку викладача і способи здійснення контролю за її результатами виокремлюють:

- а) самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях;
- б) позааудиторну самостійну роботу (самостійні заняття студентів);
- в) самостійну роботу студентів під контролем викладача (індивідуальні заняття з викладачем).

2. За рівнем обов’язковості виокремлюють:

а) обов’язкову, що передбачена навчальними планами і робочими програмами. Це виконання традиційних домашніх завдань, написання і захист курсових і дипломних робіт, а також ті види завдань, які студенти самостійно виконують під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої і переддипломної практик;

б) бажану – наукова й дослідницька робота студентів, що полягає у самостійному проведенні досліджень, збиранні наукової інформації, її аналізі; до цієї ж категорії належать аудиторні потокові та групові заняття, участь у роботі наукового студентського товариства (гуртки, конференції, підготовка доповідей, тез, статей);

в) добровільну – робота в позааудиторний час, участь у внутрішньокафедральних, міжкафедральних, міжфакультетських, міжвузівських, всеукраїнських олімпіадах, конкурсах, вікторинах.

3. За видами діяльності виділяють:

- а) навчально-пізнавальну (через мислення, аналіз, синтез тощо);
- б) професійну (певні конкретні дії студента, що їх виконують спеціалісти на виробництві).

4. За рівнями мотивації виокремлюють:

а) самостійну роботу низького рівня (до самостійних дій студента спонукає викладач, допомагаючи йому практично і постійно контролюючи виконання);

б) самостійну роботу середнього рівня (до роботи хоча й спонукає викладач, але студент працює самостійно, контролюючи самого себе);

в) високого рівня (виконання завдання організовує і контролює сам студент). Самостійна робота передбачає відтворювальні і творчі процеси в діяльності студента. З огляду на це виділяють три її рівні: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий) [2, с. 312].

Специфіка лінгвістичної та лінгводидактичної підготовки вчителя початкової школи до навчання української мови передбачає використання різноманітних видів та форм самостійної роботи. Проте досвід викладання курсу “Методика навчання української мови” свідчить, що більш ефективною є індивідуальна самостійна підготовка. З метою оптимального використання навчального часу було розроблено алгоритм опрацювання тем, винесених на самостійне опрацювання з курсу “Методика навчання української мови”. Пропонуємо тему “Букварний період навчання грамоти” (3 курс, 6 семестр).

Методичні рекомендації: студентам необхідно актуалізувати знання про навчальний матеріал, який опрацьовують молодші школярі в букварний період, основні джерела збагачення словника першокласників, форми роботи зі складовими таблицями.

Базова термінологія з теми: букварний період навчання грамоти, режим аудіювання, словниковий запас молодших школярів, диференційований підхід до навчання читання, рукописний шрифт.

Перелік питань до самостійного опрацювання

1. Мовний матеріал, режим аудіювання, послідовність роботи. Методи і прийоми навчання аудіювання.
2. Джерела збагачення словника першокласників. Прийоми пояснення значень слів. Значення словниково-логічних вправ, їх види, методика проведення.
3. Види та прийоми роботи зі складовими таблицями, словами, поданими в аналітико-синтетичній формі.
4. Диференційований підхід до навчання першокласників читати.
5. Характеристика сучасного рукописного шрифту.
6. Перевірка, оцінювання мовленнєвих умінь і навичок першокласників (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

Завдання для самостійної роботи

1. Які труднощі трапляються на шляху шестирічних першокласників під час оволодіння письмом?
2. Які основні завдання ставляться на уроці письма в букварний період?
3. Назвіть основні прийоми формування в учнів графічних навичок?
4. Які види роботи застосовуються на уроці письма в букварний період?
5. Які прийоми застосовуються для вироблення в першокласників навичок грамотного письма?
6. Якими вміннями й навичками з читання й письма оволодівають учні в букварний період навчання грамоти?

Питання для самоконтролю

1. Уроки письма в букварний період навчання грамоти.
2. Наочність у період навчання грамоти.
3. Засвоєння елементів фонетики в період навчання грамоти.

Обов'язкові та додаткові завдання, приклади виконання завдань:

Види робіт із письма в букварний період

1. Підготовчі вправи, завданням яких є навчити дітей аналізувати графічну будову нової літери (з яких елементів вона складається), за допомогою зразка з додатковими орієнтирами (стрілочками) визначити послідовність накреслення всіх складових елементів.

2. Вправи, спрямовані на вироблення ритмічного письма в темпі, доступному для всіх учнів класу. Учитель уголос дає учням орієнтир часу, який вони мають затратити для написання літери по елементах. Наприклад, буква і (ра-а-з і-і, два), а (і ра-аз і, два і), м (ра-аз і-і, два і-і, три і). Такі вправи називаються письмом під такт.

Довідково-інформаційні дані для розв'язання завдань:

1. Фрагмент уроку з теми: "Вивчення малої букви з"

Звукові аналітичні й синтетичні вправи зі звуками [з], [з'].

Упізнавання цих звуків у заданих учителем словах із визначенням місця їх звучання (на початку, в середині, в кінці). Пропонуються, наприклад, слова *заєць, коза, віз, сажка, залізний, зяблик, узяв, калюжа, злазь, візерунки, друзі, жасмин, зелений*.

Доповнення складу зі звуками [з], [з'] для утворення слів: залі(зо), гро(за), моро(зи), ва(за, зон), ві(зок), бере(за), мага(зин).

Утворення складів типу злиття зі звуком [з] (за, зо, зу, зи, зе), зі звуком [з'] (зя, зьо, зю, зі, зє).

2. Показ зразка писаної літери з у сітці зошита (збільшеної у 20 разів).

3. Аналіз будови букви з переліком її елементів (верхня дужка, схожа на правий півовал і нижня дужка, яка переходить у нижню петлю).

4. Засвоєння конфігурації літери з.

4.1. Показ написання букви на дошці з поясненням послідовності, зображення її елементів.

4.2. Писання учнями букви в повітрі з орієнтацією на показ учителя.

4.3. Аналіз зразка букви в зошитах, усне пояснення порядку зображення елементів.

5. Вправи з письма:

5.1. Писання літери за пунктирними або легко наведеними зразками в зошиті (на друкованій основі).

5.2. Писання трьох літер (самостійно). Зіставлення написаних літер зі зразком. Аналіз помилок.

6. Фізкультхвилинка.

7. Дописування рядка літери з.
8. Звуко-буквений аналіз слова *візок* із побудовою схеми фішками і викладанням із букв розрізної азбуки.
9. Динамічна пауза.
10. Писання другого рядка букви (друга частина рядка – письмо під такт).
11. Звуковий аналіз слова *зима* з наступним записом за зразком.
12. Добір слів зі звуком [з], які відповідають на питання *що робити?* (казати, возити, різати, лазити, збирати, в'язати, зустрічати).
13. Складання з одними зі слів (на вибір) речення.
14. Підсумок уроку.

Яку букву навчилися писати? Які звуки можуть позначатися цією буквою? Доберіть і назвіть ряд слів, у написанні яких потрібно вжити букву з на початку (в середині, в кінці). Читаючи слова, не забувайте чітко вимовляти в кінці слів звуки [з] [з'] [5, с. 71].

Література:

- Вашуленко М. С. Буквар / Вашуленко М. С., Скрипченко Н. Ф. – К. : Освіта, 2007. – 143 с.
 Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : [метод. посібник] / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006.
 Гудзик І. П. Аудіювання українською мовою : [посібник] / Гудзик І. П. – К. : Педагог. думка, 2003. – 144 с.

У результаті аналізу досліджуваної проблеми можемо зробити **висновки** й окреслити **перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі**. Процес самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів початкової школи є важливим чинником їх фахової підготовки до навчання української мови. Його організація та змістове наповнення потребують інноваційних форм роботи та використання сучасних лінгводидактичних технологій навчання. Представлений матеріал не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми і може бути реалізований в подальшому обґрунтуванні дидактичної моделі самостійної роботи з курсу "Методика навчання української мови".

Література:

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе его закономерные основы и методы : [учебно-метод. пособие] / Архангельский С. И. – М. : Высшая школа 1980. – 368 с.
2. Бондар В. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. Бондар. – К., 1996.
3. Методика навчання української мови в початковій школі : [навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка]. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
4. Мороз В. Д. Самостійна навчальна робота студентів / Мороз В. Д. – Х. : ХМК, 2003. – 63 с.
5. Організація і зміст самостійної роботи студентів з філологічних дисциплін : [навчально-методичний посібник для студентів / за наук. ред. І. А. Нагрибельної]. – Херсон : ХМД, 2012. – 184 с.
6. Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : [збірник статей] / Пентиліук М. І. – К. : Ленвіт, 2011, – 256 с.